

Liturgie smíření jako společné slavení shromážděné církevní obce*

Pavel Kopeček

Současné *Ordo Paenitentiae* (1973) nabízí tři rituální formy svátostného smíření, přičemž v praxi se slaví jen liturgie svátostného smíření pro jednoho kajícíka.¹ Ale i tato forma neodpovídá požadavkům koncilní konstituce² a teologickému pojetí obnovené liturgie, jejíž součástí je vždy bohoslužba slova.³ Slavení svátosti smíření pro jednoho kajícíka se tak soustředí na vyznání hříchů, uložení pokání a rozhřešení, jsou opomíjeny významné rituální formy, které *Ordo paenitentiae* uvádí: přijetí kajícíka, bohoslužba slova, modlitba kajícíka s vyjádřením lítosti, díkyčinění po přijetí rozhřešení. Zavedení všech těchto rituálních prvků by jistě tuto liturgii obohatilo, přesto by se stále jednalo o liturgickou formu, která není společným slavením shromážděné obce, jejíž přítomnost v procesu smíření je nezastupitelná.⁴

Ve svém příspěvku chci pojednat o možnostech slavení „Liturgie smíření pro větší počet kajících se společným vyznáním a rozhřešením“, jež uvádí stávající *Ordo Paenitentiae*. Domnívám se, že se jedná o liturgic-

* Článek vychází v rámci grantu: IGA CMTF_2023_003: 40. výročí promulgace Kodexu kanonického práva v interdisciplinárním kontextu.

¹ Viz *Rituale Romanum: Ordo Paenitentiae*, editio typica, Città del Vaticano: Typis polyglottis Vaticanis, 1974, s. 26–42.

² SC č. 35: „Aby bylo jasné vidět, že v liturgii obřad a slovo těsně spolu souvisí: 1. Ať se při bohoslužebných úkonech čte více z Písma svatého.“

³ Obřad smíření pro jednoho kajícíka chápe *lectio verbi Dei* jako fakultativní: „Uzná-li kněz za vhodné, může přečíst nebo říci z paměti vhodný text z Písma svatého, vyjadřující Boží milosrdenství a výzvu k obrácení.“ *Obřady pokání*, Praha: Česká liturgická komise, 1982, s. 24.

⁴ *Ordo paenitentiae* se na různých místech zabývá povahou a účinkem svátosti pokání. Povaha svátosti, zvláště její sociální a eklesiální rozměr, je popsána v č. 8 úvodu (Praenotanda): „Na výkonu díla smíření, které Pán svěřil církvi, se různým způsobem podílí celá církev, jako kněžský lid. Především tím, že volá hlásáním Božího slova k pokání, ale i tím, že se za hříšníky modlí a kajícíkovi pomáhá, aby své hříchy uznal, vyznal se z nich, a tak došel milosrdenství od Boha. Ale kromě toho se církev sama pro kajícíka stává nástrojem obrácení a rozhřešení ...“ *Římský Rituál: Obřady pokání*, s. 10.

ky a teologicky oprávněnou formu liturgie smíření. Součástí této liturgie smíření je společné vyznání a společné rozhřešení, které se uděluje jen za jistých podmínek – v případě naléhavé potřeby. Právní definice této *urgens necessitas* učinila z této formy liturgie smíření obřad pokání pro ty, kdo se nacházejí v mezních situacích. Naléhavá potřeba by se neměla jen soustředit na podmínky pro udělení generální absoluce, ale má reflektovat požadavky teologické, liturgické, sociologické, antropologické a pastorační, kdy tradiční individuální zpověď tato kritéria nenaplnuje a ocitá se v krizi.⁵

V první části se zamyslím nad otázkou společného rozhřešení, vzniku této praxe, na koncilní diskuzi o tomto tématu a proč se možnost udílet generální absoluci objevila ve třetím formuláři Obřadů pokání. Následně zmíním praxi některých lokálních církví, které interpretovaly podmínku pro udělení všeobecného rozhřešení v pastoračním kontextu a jak na tento postup reagovala Vatikánská dikasterie. Na závěr navrhnou možnou formu slavení liturgie smíření pro vícero kajícníků na základě *ritus solemnior*, který v pokoncilní komisi pro obnovu liturgie připravil Karel Rahner.⁶ Častější slavení liturgie smíření pro vícero kajícníků by se tak stalo „běžnou formou“ pokání, vedle individuální zpovědi, a prohloubilo by vnímání církve jako společenství, které zprostředkovává usmíření a odpuštění. Celá liturgická tradice a pokoncilní teologie zdůrazňují, že na díle smíření (*opus reconciliationis*) se podílí celá církev, tedy celý kněžský Boží lid.

⁵ Otázkou společného slavení liturgie smíření se v nedávné době zabývala římská kongregace v souvislosti s pandemií COVID-19. Problematikou individuální zpovědi v kontextu farní pastorační se zabývají studie: Karl SCHLEMMER, *Krise der Beichte – Krise des Menschen? Ökumenische Beiträge zur Feier der Versöhnung. Studien zur Theologie und Praxis der Seelsorge*, Würzburg: Echter Verlag, 1998, 164 s.; Karl Ambrosius RUF, „Krise der Beichte,“ in *Sünde, Buße, Beichte: Werkbuch für d. Verkündigung*, ed. Karl A. Ruf, Regensburg: Pustet Verlag, 1976, s. 51–57; Sabine DEMEL – Michael PFLEGER, *Sakrament der Barmherzigkeit: Welche Chance hat die Beichte?*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2017, 638 s.

⁶ Karl RAHNER, *Mensch und Sünde: Schriften zu Geschichte und Theologie der Buße*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2005, 650 s.; Karl RAHNER, „Das Sakrament der Buße als Wiederversöhnung mit der Kirche,“ in *Schriften zur Theologie. VIII*, Einsiedeln: Benziger, 1967, s. 447–487.

1. SPOLEČNÉ VYZNÁNÍ A ROZHŘEŠENÍ V DĚJINÁCH LITURGIE SMÍŘENÍ

Udílení kolektivního rozhřešení je nutné vnímat v historickém kontextu svátostného smíření, jež v minulosti, ale i v současném *Ordo Paenitentiae*, tvoří legitimní formu liturgie pokání. Duchu obnovené liturgie po II. vatikánském koncilu plně odpovídá společné slavení liturgii smíření s kolektivním vyznáním a rozhřešením.⁷ Již pouhá skutečnost, že *Obřady pokání* o této formě podrobně hovoří a obsahují „Liturgii smíření pro větší počet kajících se společným vyznáním a rozhřešením“, tak vytváří dojem, že se jedná o jednu z volitelných variant. Proto působí velmi rozpačitě zavedení omezení (*gravis necessitas*), která tuto formu slavení prakticky vylučují. Proč existuje obava ze zneužití společného rozhřešení a dle jakých kritérií byla stanovena pravidla k této formě svátostného smíření? Krátký historický exkurs na tuto otázku odpoví, ale i ukáže, že v minulosti souběžně existovalo několik forem liturgie smíření.

Praxe všeobecného smíření vznikla zapojením věřících do kajícího obřadu a ukončení pokání na Zelený čtvrtek – *paenitentia publica*. Původně byla tato forma smíření jen pro veřejné hříšníky, ale v době kanonického pokání a kající praxe během postní doby, se udílení všeobecné absolutione rozšířilo na všechny věřící.⁸ Věřící na počátku postní doby vyznali své hříchy kněžím, přijali pokání a spolu s veřejnými hříšníky na jeho konci obdrželi rozhřešení.⁹ Během 9. století se usmíření na Zelený čtvrtek stalo závazným pro všechny věřící.¹⁰ Liturgie smíření se neomezovala jen na biskupská města, ale probíhala i ve farnostech.¹¹ Rozhřešení se stále častěji udílelo před pokáním a navazovalo na vyznání hříchů, vznikla praxe, že na Popeleční středu se udělovalo společné rozhřešení za hříchy nepodléhající kanonickému církevnímu pokání.

Brzy se všeobecné rozhřešení již neomezovalo na Popeleční středu a Zelený čtvrtek, ale udílelo se i při dalších příležitostech; ve středověku

⁷ Christoph von SCHÖNBORN, „Evangélisation, célébration et sacrement,“ *Communio* III, č. 5 (1978): 28–39.

⁸ Zapojení všech věřících do středověké liturgie smíření popisuje Josef Andreas JUNG-MANN, *Die lateinischen Bußriten in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Innsbruck: Rauch, 1932, s. 275–295.

⁹ Viz Otto Hermann PESCH, „Bußfeier und Bußgeschichte,“ in *Sünde-Buße-Beichte: Werkbuch für die Verkündigung*, ed. Ambrosius Karl Ruf, Regensburg: Pustet, 1976, s. 69.

¹⁰ JUNG-MANN, *Die lateinischen Bußriten in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, s. 270.

¹¹ Tamtéž, s. 277.

velmi často generální absoluci dávali biskupové po kázání. V 11. století mnozí kněží dávali absoluci po každém kázání,¹² po všeobecném vyznání hříchů, tzv. „Offenen Schuld“.¹³ Další příležitostí pro udělení generální absoluce byl *Confiteor* při mši,¹⁴ závěr lokálních synod¹⁵ a zvláště ní oslavy.¹⁶ Společné rozhřešení bylo udělováno vojákům před bitvou, nemocným a umírajícím.¹⁷ Došlo k „inflaci“ všeobecných rozhřešení¹⁸ a stále častěji se udílela „bez jakékoli záruky pokání a lítosti“.¹⁹ To vedlo k obavám, že tato forma smíření je stejná jako smíření na Popeleční středu a o Zeleném čtvrtku, kterému předcházelo individuální vyznání hříchů a pokání. Ve 12. století se udílení všeobecného rozhřešení upravuje, je požadováno vyznání hříchů a projev lítosti.²⁰ Pokud však společné absoluci předcházelo byť i obecné vyznání hříchů, byla tato forma stále vnímána „jako způsob svátostného smíření“.²¹

Vyznání hříchů při svátostném smíření požaduje IV. Lateránský koncil²² a Tridentský koncil upřesňuje formu vyznání a stanoví individuální

¹² Anton EPPACHER, „Die Generalabsolution. Ihre Geschichte (9–14 Jhdt.) und die gegenwärtige Problematik im Zusammenhang mit den gemeinsamen Bußfeiern,“ *Zeitschrift für Katholische Theologie* 90 (1968): 303; JUNGSMANN, *Die lateinischen Bußriten in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, s. 279.

¹³ Ritus „Offenen Schuld“ popsal Andreas HEINZ, „Die deutsche Sondertradition für einen Bußritus der Gemeinde in der Messe,“ *Liturgisches Jahrbuch* 28 (1978): 194–196.

¹⁴ EPPACHER, „Die Generalabsolution,“ s. 300–302.

¹⁵ Viz Reinhard MESSNER, „Feiern der Umkehr und Versöhnung,“ in *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft, Teil 7,2: Sakramentliche Feiern I/2*, ed. Hans Bernard Meyer, Regensburg: Pustet, 1992, s. 81.

¹⁶ EPPACHER, „Die Generalabsolution,“ s. 306–307.

¹⁷ Německý církevní historik Nikolaus Paulus v *Geschichte des Ablasses im Mittelalter* uvádí příklad všeobecného rozhřešení před bitvou, které bylo svátostné. V roce 1148 pronesl arcibiskup Albero z Trevíru ke svým vojákům před bitvou následující řeč: „Připravte svá srdce pro Pána, očistěte své svědomí, neboť není čas se zpovídat jednotlivě. Vykonajte přede mnou, svým Pastýřem, všeobecné vyznání svých hříchů, a já na základě pravomoci, kterou mi dal Bůh, vám udělím odpuštění všech hříchů.“ Citováno dle: Martin Riss, *Feiern der Buße und Versöhnung. Zur Reform des Bußsakraments nach dem II. Vatikanischen Konzil*, Regensburg: Pustet, 2016, s. 40.

¹⁸ PESCH, „Bußfeier und Bußgeschichte,“ s. 69.

¹⁹ JUNGSMANN, *Die lateinischen Bußriten in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, s. 280.

²⁰ Tamtéž, s. 285.

²¹ Tamtéž, s. 286–287.

²² Henricus DENZINGER, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna: Dehoniane, 2000, s. 696 – DH 812: „Omnis utriusque fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti.“

formu slavení.²³ Římský rituál z roku 1614 umožňuje obecné vyznání hříchů ve formě *Confiteor* s následnou formulí „*Auctoritate mihi ab N. tradita, ego absolvo te*“, jak ji nacházíme ve formuláři *De modo absolvendi a suspensione vel ab interdicto extra sacramentalem confessionem et dispensandi super irregularitate*. Nejedná se však o udílení svátostného rozhřešení – absoluce, ale o absoluci ve významu sejmutí církevních trestů. Římský rituál v kapitole *Absolutionis forma communis*, uvádí v určitých případech možnost udělit svátostné rozhřešení bez vyznání hříchů, smíření je vždy chápáno individuálně.²⁴

1.1 Společné rozhřešení před II. vatikánským koncilem

Praxe udílet rozhřešení velkému množství kajících najednou se nám opětovně objevuje ve 20. století a to v souvislosti s mimořádnými okolnostmi, jakými byly pandemie a válečné situace. *Declaratio* Apoštolské penitenciáře z 6. února 1915 odpovídá kladně na dotaz, zda je dovoleno vojákům povoláním do bitvy dát generální absoluci. Dokument vyzývá vojenské kaplany, aby tuto možnost využívali, současně i zdůraznili povinnost individuální zpovědi:

Je přípustné, aby vojáci povolání do boje, před podáním svatého přijímání, byli smíření generální absolucí nebo společným rozhřešením bez předchozí zpovědi, protože jejich počet je tak velký, že je nelze jednotlivě vyzpovídat, když předtím vyjádří svou lítost. ... Nic nebrání tomu, aby ti, kteří byli za výše uvedených podmínek takto smíření, byli připuštěni k přijímání eucharistie. Kaplani vojáků by neměli opomíjet, pokud jim bude dána příležitost, poučit je, že i po této formě smíření jim zůstává povinnost individuální zpovědi, až nebezpečí pomine.²⁵

²³ DH 1680: „Oportere a paenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima lila sint et tantum adversus duo ultima decalogi praecepta commissa (cf. Ex 20,17; Dt 5,21; Mt 5,28).“

²⁴ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi. Editio prima juxta typicam. Tit. III. Cap. 3*, Ratisbonae: Pustet, 1925, s. 70–71. Formulář se skládá s anamnetické připomínky božího milosrdenství a následně s formule snění církevních trestů (*ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti*) a následuje svátostné rozhřešení: *Deinde ego te absolvo a peccatis tuis, i nomine Patris, et Filii, + et Spiritus Sancti. Amen.*

²⁵ SACRA POENITENTIARIA APOSTOLICA, „*Declaratio de absolutione impertienda militibus ad praelium vocatis*, 6 februarii 1915,“ AAS 7 (1915): 72: „An liceat milites ad praelium vocatos, antequam ad sacram Communionem admittantur, absolvere generali formu-

V roce 1939 vydala *Sacra congregatio consistorialis* přehled fakult, které Svátý otec udělil vojenským vikářům, kaplanům a kněžím. Mezi nimi je i fakulta udělovat společné rozhřešení hříchů a snětí rezervovaných cenzur i bez předchozí individuální zpovědi, a to pro všechny vojáky bezprostředně před bitvou, během bitvy, nebo se nacházející v nebezpečí smrti. Vojáci po generální absoluci mají vzbudit lítost a přijmout eucharistii jako viaticum.²⁶

V následujícím roce Apoštolská penitenciárie odpovídá na *dubium* ohledně možnosti udělení společného rozhřešení vojákům kvůli časové nouzi, pokud by byla individuální zpověď nemožná nebo značně obtížná. Odpověď zní, že za těchto okolností je dovoleno udělit vojákům toto rozhřešení. Kněží mají poučit penitenty, že se mají k přijetí rozhřešení náležitě disponovat a vyznat těžké hříchy v individuální svátosti smíření, jakmile to bude možné.²⁷

V roce 1944 pak Apoštolská penitenciárie upravuje možnost udělení generální absoluce na tyto případy:

- a) vojákům bezprostředně před bitvou z důvodu jejich velkého počtu nebo nedostatku času, neboť se nacházejí v nebezpečí smrti a je pro ně morálně nemožné nebo velmi obtížné přistoupit jednotlivě ke svátosti pokání;

la, seu communi absolutione, sine praecedente confessione, quando tantus est eorum numerus, ut singuli audiri nequeant, doloris actu debite emisso? Eadem sacra Poenitentiaria, mature consideratis expositis, benigne sic annuente sanctissimo Domino nostro Benedicto Papa XV, respondendum esse censuit: Affirmative. Nihil vero ob stare quominus sic absoluti in praefatis adiunctis ad sacram Eucharistiam suscipiendam admittantur. Ne omittant vero cappellani militum, data opportunitate, eos docere absolutionem sic impertiendam non esse profuturam, nisi rite dispositi fuerint, iisdemque obligationem manere integram confessionem suo tempore peragendi, si periculum evaserint.“

²⁶ Srov. SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, „Index facultatum, 8 Decembris 1939,“ AAS 31 (1939): 710–713. Kněží podle č. 13 tohoto dokumentu obdrželi fakultu zpovídat všechny věřící, kteří slouží v armádě nebo se nacházejí na válečném území, se stejným právem udělovat společné rozhřešení od všech hříchů a cenzur. Dekret *Lex sacri coelibatus* se týká kněží, kteří se civilně oženili a chtějí přijímat svátosti, avšak nemohou se z velmi vážných důvodů odloučit od osoby, se kterou žijí. Srov. SACRA POENITENTIARIA APOSTOLICA, „Decretum Lex sacri coelibatus, 18. dubna 1936,“ AAS 28 (1936): 242–243. Výklad tohoto dekretu v AAS 29 (1937): 283–284.

²⁷ Srov. SACRA POENITENTIARIA APOSTOLICA, „Dubium circa absolutionem generali modo impertiendam militibus ‚imminent! Aut commisso proelio‘, 10 Decembris 1940,“ AAS (1940): 571.

b) civilistům a vojákům v nebezpečí smrti během nepřátelského útoku.

Kromě případu nebezpečí smrti je možno udělit společné rozhřešení také v jiných případech vážné a naléhavé potřeby, kdy by věřící bez vlastní viny museli zůstat dlouhou dobu bez svátosti pokání a eucharistie:

Licet vero si accedat alia gravis omnino et *urgens necessitas*, gravitati praecepti divini integritatis confessionis proportionata, verbi gratia si paenitentes — secus nulla sua culpa — diu gratia sacramentali et sacra Communione carere cogantur.²⁸

V textu se objevuje termín naléhavá potřeba – *urgens necessitas*, který se následně stane stěžejním bodem diskuze nejen o udělení generální absoluce, ale i při hledání liturgické formy společného slavení smíření. Již před II. vatikánským koncilem se slavila společná liturgie smíření. První pokusy se objevují v Belgii v letech 1947–1948, následně ve Francii. Velmi pozitivní hodnocení této společné liturgie smíření proběhlo během studijních dnů v roce 1958 v Paříži.²⁹

1.2 Koncilní diskuze ohledně společného rozhřešení a práce na *Ordo Paenitentiae*

Před koncilem a v průběhu koncilu se hovořilo o znovunalezení aspektu pokání a svátosti smíření v kontextu liturgického slavení celé církevní komunity. Odkazovalo se na praxi, která v dějinách byla známa, jako *penitentia publica sollemnis* a která by nebyla jen individuální zpověď ze zbožnosti, ale výrazem obrácení (μετάνοια) hříšníka v přítomnosti církevního společenství. Na koncilu se profilovaly ohledně eklesialního slavení svátosti pokání dva aspekty, které vedly k třetí formě slavení v *Ordo Paenitentiae*. Předně byl zde požadavek z misijních církví o zúročení praxe společného rozhřešení v případech vážné a naléhavé potřeby – *urgens necessitas*. Někteří biskupové na koncilu, jako například kolumbijský arcibiskup Tulio Botero Salazar (1904–1981), doporučovali častější

²⁸ Srov. SACRA POENITENTIARIA APOSTOLICA, „Instructio circa sacramentalem absolutionem generali modo pluribus impertiendam, 25 Martii 1944,” AAS (1944): 155–156.

²⁹ Viz Robert MEURICE, „Les célébrations de la pénitence. Suggestions et expériences,” LMD 56 (1958): 76–95.

udílení generální absoluce bez individuálního vyznání hříchů, jako formu vhodnou k vyjádření eklesiálního rozměru této svátosti a řešení nedostatku zpovědníků v misijních oblastech.³⁰ Druhým argumentem bylo zavedení společného slavení pokání a zdůraznění významu církevního společenství v okamžiku smíření. Základní principy k pochopení a hledání liturgické formy smíření, našly vyjádření v Konstituci o liturgii:

Svátosti jsou určeny k posvěcování člověka, k budování Kristova Těla a k Boží oslavě. Jako znamení však mají také význam vzdělávací. Víru nejen předpokládají, ale také ji slovy i věcmi živí, posilují a vyjadřují. Proto se nazývají svátosti víry. Udílejí milost, navíc však jejich obřadní úkon velmi dobře uzpůsobuje věřící, aby ji přijímali s užitkem, patřičně uctívali Boha a prokazovali křesťanskou lásku. Je proto velmi důležité, aby věřící snadno porozuměli svátostným znamením a snažili se často přijímat ty svátosti, které jsou ustanoveny k posilování křesťanského života.³¹

V diskuzi nad definitivní podobou článku o svátosti pokání v *Sacro-sanctum Concilium* byla důležitá intervence dvou francouzských opatů Jeana Prou OSB (1911–1999) a Gabriela Sortaise OCR (1902–1963). Oba argumentovali, že nelze jen hovořit o úpravě obřadu s důrazem na svátostný účinek, ale také objasnit povahu a charakter této svátosti. Koncilní komise tento návrh přijala a text čl. 72 byl pozměněn:

Ritus et formulae Poenitentiae ita recognoscantur, ut naturam et effectum Sacramenti clarius exprimant.³²

Americký arcibiskup Paul J. Hallinan (1911–1968) připomněl, že povaha svátosti pokání by měla být vysvětlena skrze její sociální a eklesiální význam. Slova „*naturam et effectum*“ jsou jistým upřesněním, ale nepopisují podstatu této svátosti. Konstituce požaduje, aby i ve svátosti smíření byl zdůrazněn význam všeobecného kněžství věřících, jejich aktivní účast a dialogický charakter liturgie, což se má projevit při slavení obřadu pokání:

³⁰ Požadavek pro zavedení společného rozhřešení nevycházel z významu a důležitosti společného slavení liturgie smíření, ale z pastorační nutnosti: velký počet kajících v diecézích s nedostatkem kněží. Viz Josef Andreas JUNGSMANN, „Einleitung und Kommentar zur Liturgiekonstitution des II. Vatikanischen Konzils“, *LThK* E1, (1966): 69.

³¹ SC č. 59.

³² Viz *Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici Vaticani secundi*, Citta del Vaticano 1970–78, vol. II, pars 2, s. 553.

Kdykoli obřady svou povahou vyžadují, aby se konaly společně s přítomností a aktivní účastí věřících, je třeba zdůraznit, že takový způsob má přednost – v rámci možnosti – před tím, aby obřady konali jednotlivci jakoby soukromě. To platí především o slavení mše a o udílení svátostí. Tím se ovšem neruší skutečnost, že každá mše má povahu veřejnou a společenskou.³³

Aby věřící mohli aktivně slavit tuto svátost, je třeba promýšlet jiné formy liturgie pokání než jen individuální ušní zpověď. Pokání má být věrnou odpovědí na základní požadavek obrácení, který je pro církev charakteristický. Církevní společenství vybízí a motivuje hříšníky k obrácení skrze lásku, příklad, modlitbu a půst, jak připomíná věroučná konstituce II. vatikánského koncilu:

Ti kdo přistupují ke svátosti pokání, dostávají od Božího milosrdenství odpuštění urážek, kterých se proti Bohu dopustili, a zároveň se smířují s církví, kterou zranili svými hříchy a která svou láskou, příkladem a modlitbami pracuje na jejich obrácení.³⁴

Tyto principy obsažené v koncilních dokumentech měly najít své konkrétní vyjádření v *Ordo Paenitentiae*. Důraz měl být položen na itinerář pokání a obrácení, nikoli jen na vlastní okamžik smíření a rozhrěšení.

1.2.1 *Ordo Paenitentiae*

Ordo paenitentiae vychází v roce 1973, téměř deset let od koncilní liturgické konstituce, která stanoví: „Obřad a formule svátosti pokání ať se upraví tak, aby zřetelněji vyjadřovaly povahu a účinek této svátosti.“³⁵ Práci na novém *Ordo* můžeme rozdělit do dvou etap, první představuje práce pokoncilní komise z let 1966–1969, druhou tvořila pracovní skupina, která vytvořila definitivní podobu Obřadů pokání v průběhu let 1972–1973.

První skupina, *Coetus 23bis*, shromažďovala bohatý materiál historický a teologický k této svátosti, současně i promýšlela aspekty pastorační, chtěla odpovědět na současné potřeby církve při slavení liturgie smíření.³⁶ I když se zdůrazňovalo, že smíření není jen narovnání vztahu s Bo-

³³ SC č. 27.

³⁴ LG č. 11.

³⁵ SC č. 72.

³⁶ Relátorem byl Joseph Lécuyer, sekretářem pracovní skupiny Frans J. Heggen, dalšími členy a poradci byli Franz Nikolasch, Cyrille Vogel, Louis Ligier, Zoltan Alszeghy,

hem, skrze individuální zpověď, ale že se také jedná o smíření s církevní komunitou, stále přetrvával v návrhu nového *Ordo* nevyvážený akcent na oba aspekty. Členové komise si byli tohoto dvojího teologického přístupu vědomi. K hlubšímu promýšlení eklesiality této svátosti přispěl Karel Rahner, člen komise, který na jednání pracovní skupiny představil starověkou praxi a zdůraznil význam shromážděné církve v liturgii smíření. Zúročení významu společenství při smíření se promítlo do teologie této svátosti, ale také do hledání rituální formy a celé struktury slavení.

Komise připravila návrh liturgie pokání, který obsahoval dvě varianty: individuální zpověď – *ritus simplex*, která vychází z předkoncilní formy individuální zpovědi, a společná liturgie smíření – *ritus solemnior*, která spojuje individuální zpověď a společnou liturgii slova dle modelů z Belgie a Francie.³⁷ Ohledně možnosti při *ritus solemnior* udílet generální absoluci bez předchozí individuální zpovědi se členové komise rozcházeli. Tuto možnost prosazovali na koncilu biskupové z Afriky a Latinské Ameriky. Pro některé misijní oblasti, již v průběhu II. vatikánského koncilu, bylo dáno povolení k udílení generální absoluce bez předchozí individuální zpovědi a nebyla ani zmíněna povinnost pozdější individuální zpovědi.³⁸

Na jaře 1968 pracovní skupina představila svůj návrh na jednání *Consilium*, kde byla představena dvojí liturgická forma slavení: *ritus simplex* a *ritus solemnior*. Schémata představoval Carlo Braga, který individuální zpověď hodnotil pozitivně – příliš se nelišila od stávající praxe, zastavil se u návrhu formule rozhřešení a jejich alternativách. K *ritus solemnior* byl velmi kritický a soustředil se na dvě témata: za jakých podmínek je možno udílet společné rozhřešení a zda mohou být alternativy k formuli rozhřešení.³⁹ Na této diskuzi se práce na novém *Ordo Paenitentiae* zasta-

Paul Anciaux, Cassianus Floristan, Alfons Kirchgässner a Karl Rahner. Všichni tito poradci se tématem smíření zabývali a jsou autoři významných studií o smíření a pokání v latinské církvi. Viz Hélène BRICOUT, „La réforme du rituel roman de la pénitence et dela réconciliation,” *LMD* 294, č. 4 (2018): 50.

³⁷ Viz Martin RISS, *Feiern der Buße und Versöhnung: Zur Reform des Bußsakraments nach dem II. Vatikanischen Konzil*, Regensburg: Pustet, 2016, s. 92.

³⁸ První povolení bylo dáno 18. června 1962 pro Súdán, následovala Papua Nová Guinea a další. Viz Franz NIKOLASCH, „Die Erneuerung der Feier des Buß-Sakramentes (1967–1969),” in *Liturgia opera divina e umana: studi sulla riforma liturgica offerti a Annibale Bugnini in occasione del suo 70° compleanno*, ed. Pierre Jounel – Rriner Kaczynski – Got-tardo Pasqualetti, Roma: CLV, 1982, s. 408.

³⁹ Enrico MAZZA, „La riforma del ‚Rito della Penitenza’. Elementi per una reinterpretazione,” *Rivista liturgica* 5 (1991): 510–511.

vila a tyto otázky se diskutovaly i v jiných dikasteriích Svatého Stolce. V roce 1970 Kongregace pro nauku víry diskuzi ohledně podmínek pro udělení všeobecného rozhřešení zastavila až do doby, kdy sama kongregace nestanoví pravidla.

V roce 1972 Kongregace pro nauku víry vydává dokument *Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam*.⁴⁰ V této pastorační normě se především připomíná nauka Tridentského koncilu, podle které svátost pokání tvoří z božského ustanovení úplně a jednotlivé vyznání hříchů doprovázené lítostí a zadostiučiněním spolu s absolucí z rukou kněze. V případě bezprostředního nebezpečí smrti⁴¹ nebo jiné závažné potřeby, kdy je pro množství věřících a malý počet zpovědníků nemožné všechny věřící vyzpovídat a aby bez vlastní viny nezůstali dlouhou dobu bez svátosti pokání a eucharistie, je dovoleno použít formu společného rozhřešení bez předchozí individuální zpovědi. Taková situace může nastat např. v misijních územích nebo pro izolované společenství věřících. Nelze ji však použít v případech velkého počtu věřících při slavnostech nebo poutích, neboť zde není splněna podmínka toho, že by věřící bez vlastní viny zůstali dlouhou dobu bez svátosti pokání a eucharistie. Pro přijetí rozhřešení, je třeba litovat svých hříchů, mít předsevzetí napravit způsobenou škodu a mít předsevzetí vyznat v individuální zpovědi všechny těžké hříchy, až k tomu bude příležitost. K soukromému vyznání má kající přistoupit do jednoho roku po obdržení společného rozhřešení, pokud mu v tom nebrání morální nemožnost.⁴²

Po vydání této normy, která ujasnila podmínky generální absoluce, byla vytvořena nová pracovní skupina, která dokončila dílo na *Ordo Paenitentiae*.⁴³ Tato skupina dopracovala praenotanda této liturgické knihy,

⁴⁰ SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDELI, „Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam,“ *Notitiae* 77 (1972): 312–317.

⁴¹ Společné rozhřešení je možné udělit nejen v době válečného konfliktu, ale i při letecké katastrofě, ztroskotání, zemětřesení, povodních a živelných pohromách. Viz MONTAN, *Diritto Liturgico e dei Sacramenti*, s. 145.

⁴² SROV. SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDELI, „Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam, 16 Iunii 1972,“ *Notitiae* 77 (1972): 312–314.

⁴³ Tato pracovní skupina byla jmenována v roce 1972 a její složení bylo odlišné od předchozí: relátorem byl Pierre Jounel, sekretářem Franco Sottocornola, členy Pelagio Visentin, Hans-Bernhard Meyer, Kevin Donovan a Gottardo Paequaletti. Viz Hélène BRICOUT, „La réforme du rituel roman de la pénitence et dela réconciliation,“ *LMD* 294, č. 4 (2018): 51.

její teologickou a pastorační část, stanovila jednu formuli rozhřešení a tři liturgie svátostného smíření. Zmizelo rozdělení na *ritus simplex* a *ritus solemnior*, důraz byl položen na individuální zpověď, která se v praxi omezila na zjednodušený obřad bez liturgie slova. V této liturgické knize je zřejmá snaha komise o zdůraznění vztahu mezi pokáním a Paschálním mysteriem Krista, který je „prvním svátostným znamením spásy“.⁴⁴ Sekretář komise Franco Sottocornola nové *Ordo* uvedl slovy:

V této liturgické knize je vlastní povaha a účinek svátosti pokání vyjádřen velmi jasně a zřetelně (SC 72), neboť tak jej zjevuje i Boží slovo a dějiny církve, odpovídá na znamení doby a také současnému poznání církve.

I když se Sottocornola snažil představit reformu Obřadů svátosti pokání v kontextu koncilní Konstituce o liturgii, tak slova *naturam et effectum Sacramenti* neinterpretuje v jejich eklesiologické a sociologické dimenzi, ale s odvoláním na tradici církve. Dne 2. prosince 1973 bylo dekretem Posvátné kongregace pro bohoslužbu promulgováno nové *Ordo Paenitentiae* a publikováno v roce 1974 v Libreria Editrice Vaticana.⁴⁵ Český překlad tohoto dokumentu, který připravila Česká liturgická komise, byl potvrzen Kongregací pro bohoslužbu a svátosti dne 24. února 1982 a v témže roce vyšel tiskem.⁴⁶

1.2.2 Společné rozhřešení v *Ordo Paenitentiae*

Ordo obsahuje tři formy liturgie svátosti smíření: pro jednoho kajníka, pro více kajníků se soukromou zpovědí a pro větší počet kajníků se společným vyznáním a rozhřešením, kdy společným vyznáním je myš-

⁴⁴ MAZZA, „La riforma del „Rito della Penitenza,“ s. 512.

⁴⁵ Srov. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto sacramentale canonico*, Venezia: Marcianum, 2016, s. 257. V reakci na nové *Ordo Paenitentiae* vydalo předsednictvo italské biskupské konference v roce 1974 nótu, ve které nový obřad komentuje a upozorňuje na rozšíření možnosti udělování společného rozhřešení nejen na případy nebezpečí smrti, ale také na další případy s tím, že rozlišení a potvrzení existence podmínek pro dovolené udělení tohoto rozhřešení je v kompetenci diecézního biskupa ve shodě s ostatními členy italské biskupské konference. Nóta konstatuje, že v Itálii je forma hromadného rozhřešení dovolena pouze v mimořádných případech, kdy hrozí nebezpečí smrti, neboť jiné situace, které umožňují její dovolené použití, na území Itálie nenastávají. Srov. *Nota sul Rito della Penitenza: Dichiarazione della Presidenza della C.E.I.*; <https://www.chiesacattolica.it/documenti-segreteria/nota-sul-rito-della-penitenza/> [cit. 4. 9. 2023].

⁴⁶ Srov. *Obřady pokání*. Prot. CD 489/75.

leno společné odříkání obecné formule vyznání hříchů např. *Confiteor*.⁴⁷ V případě třetí možnosti přebírá *Ordo* zásady pro generální absoluci, jak byla stanovena v *Normae pastorales* z roku 1972, tedy že je možno ji použít v případě nebezpečí smrti a v případě jiné naléhavé nutnosti. Tato nutnost je vysvětlena:

kromě případů nebezpečí smrti je dovoleno společně rozhřešit větší počet věřících, kteří byli vhodným způsobem pohnuti k pokání, ale vykonali jen všeobecné společné vyznání, v případě naléhavé nutnosti, tj. když vzhledem k počtu kajícníků není k dispozici dostatečné množství kněží, aby mohli v přiměřené době řádně vyzpovídat jednotlivce, takže by kajícníci – bez vlastní viny – museli dlouho být bez svátostné milosti nebo bez svatého přijímání. To se může stát zvláště v misijních zemích, ale i na jiných místech nebo případně u skupin osob, kde by se taková nutnost ukázala. Není to však dovoleno jen pro velký nával kajícníků, k jakému může dojít na nějaké velké slavnosti nebo pouti, když jinak zpovědníci mohou být k dispozici.⁴⁸

Ordo, zasazuje rituální průběh této svátosti do liturgie slova, kdy po homilii se mají vyzvat věřící, aby vzbudili lítost nad svými hříchy a vyjádřili předsevzetí, že se jich v budoucnu vyvarují. Současně jsou i zavázáni napravit případné pohoršení a způsobené škody. Kajícníci mají učinit předsevzetí osobně se vyzpovídat v patřičné době z těžkých hříchů. Je třeba také stanovit pokání pro všechny, k němuž může každý podle své vůle něco přidat. Posoudit, zda byly splněny podmínky popsané v *Normae pastorales* pro udělení společného rozhřešení, je v kompetenci diecézního biskupa, který se má poradit s ostatními členy biskupské konference. Pokud se vyskytne jiná vážná nutnost mimo případy stanovené diecézním biskupem, má se kněz předem dotázat místního ordináře, aby mohl společné rozhřešení dovoleně udělit. Pokud ale není možné učinit tento dotaz předem, musí kněz co nejdříve místního ordináře o této nutnosti a uděleném rozhřešení uvědomit.⁴⁹

Po přezkoumání stávajícího *Ordo Paenitentiae* je zřejmá snaha o položení důrazu na eklesiologii liturgie smíření, která je patrná ve dvou formulářích pro smíření více penitentů. Avšak tyto snahy o společné slavení smíření upozaduje základní forma liturgie smíření – individuál-

⁴⁷ Srov. *Obřady pokání*, s. 53.

⁴⁸ *Obřady pokání*, s. 16. Srov. SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, „Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam, 16 Iunii 1972, n. III,“ AAS 64 (1972): 511.

⁴⁹ Srov. *Obřady pokání*, s. 15–16.

ní zpověď. Možnost udílet kolektivní rozhřešení, přes různá pastorační doporučení a právní normy, je obsažena v novém *Ordo* a je jednou ze tří liturgických forem slavení smíření. Vedle tří svátostných liturgických forem, *Ordo* dává možnost slavit nesvátostné liturgie smíření, tj. kající bohoslužby, které lze vnímat jako součást případně i počátek itineráře pokání a obrácení, který je zakončen svátostnou formou. Nové *Ordo* chápe kající pobožnosti jako součást itineráře obrácení: „Tyto pobožnosti jsou však vrcholně užitečné k tomu, aby napomohly k obrácení a očistě srdce.“⁵⁰ *Obřady pokání* připomínají důležitost časté a pravidelné zpovědi v kontextu pokory a kajícího smýšlení:

Mimoto je velmi užitečné často a horlivě přistupovat k této svátosti i kvůli lehkým hříchům. Není to totiž pouze jakési rituální opakování nebo jenom psychologické cvičení, ale je to vytrvalá snaha uskutečňovat v životě milost křtu, aby tím, že prožíváme na svém těle Ježíšovo umírání, byl na nás stále patrnější i Ježíšův život. Ať se kajícníci v takovýchto zpovědích, v nichž se obviňují z lehkých hříchů, snaží niterněji Kristu připodobňovat a pozorněji naslouchat hlasu Ducha. Aby tato svátost spásy na ty, kdo věří v Krista, svou mocí skutečně působila, je nutné, aby zapouštěla kořeny v celém jejich životě a aby je pobízela k horlivější službě Bohu a bratřím.⁵¹

Normae pastorales a nové *Ordo Paenitentiae* vyvolali velkou diskuzi v církvi, mnohé biskupské konference žádaly upřesnění, či teologické zdůvodnění, z Afrického kontinentu to byli biskupové ze Středoafričské republiky, Rwandy, Burundi a Zaire; z Asie to byly Filipíny; z Evropy chtěli upřesnění biskupové z Německa, Rakouska, Belgie, Francie a Švýcarska; z Latinské Ameriky přicházely dotazy z Brazílie, Čile, Argentiny, Kolumbie a Mexika; ze Severní Ameriky teologické upřesnění nového *Orda* a společného rozřešení žádali biskupové z USA a Kanady. I když nové *Ordo* bylo přijato, tak postoje byly velmi odlišné, některé lokální církve se stavěly k novému obřadu pokání velmi kriticky. Některé biskupské konference doporučovaly slavení všech tří liturgických forem, díky čemu bylo nutné upřesnit kritérium „naléhavé nutnosti“ k udělení všeobecného rozhřešení.

⁵⁰ Tamtéž, s. 17.

⁵¹ Tamtéž, s. 10.

2. LOKÁLNÍ CÍRKVE A „NALÉHAVÁ NUTNOST“ PRO UDĚLENÍ SPOLEČNÉHO ROZHŘEŠENÍ

Ohledně generální absoluce připouští *Ordo Paenitentiae* situaci, kdy tuto formu rozhřešení si okolnosti vyžadují.⁵² K této praxi se některé biskupské konference blíže vyjádřily, jiné jen konstatovaly, že neexistuje pastorační nutnost tuto formu liturgie smíření slavit.

2.1 Praxe generální absoluce ve španělských diecézích

Španělská biskupská konference v roce 1975 při vydání *Ritual de la Penitencia*, dává větší možnost farářům pro udílení společného rozhřešení dle této liturgické knihy, s podmínkou informovat biskupa dané diecéze.⁵³ Tyto podmínky stanoví: nedostatek zpovědníků, schopnost lépe vyjádřit aspekt božího milosrdenství a odpuštění, význam božího působení ve svátosti smíření, teologické bohatství této liturgické formy. Současně platí povinnost individuální zpovědi, přičemž výše uvedené pokyny legitimovaly tuto liturgickou formu jako oprávněnou a řádnou. V letech 1988 a 1989 španělská biskupská konference vydává pastorační normy ke svátosti pokání s ohledem na Kodex kanonického práva z roku 1983 a omezuje práva farářů při udílení společného rozhřešení i s argumentem, aby se tak předešlo nešvarům.

2.2 Itálie a interpretace *gravis necessitas*

Italská biskupská konference vydává v roce 1974 *Rito della Penitenza* a ve stejném roce i dokument *Evangelizzazione e sacramenti della Peniten-*

⁵² Obřady pokání umožňují diecéznímu biskupovi, který se v této otázce má poradit s dalšími členy biskupské konference, stanovit podmínky za kterých je možné kněžím udílet všeobecné rozhřešení bez individuální zpovědi. Viz *Obřady pokání*, s. 16: „Za zvláštních okolností, které se někdy vyskytují, se ovšem může stát, že je dovoleno, nebo dokonce nutno dát rozhřešení většímu počtu kajícníků bez předchozí individuální zpovědi.“

⁵³ COMISIÓN EPISCOPAL ESPAÑOLA, *Ritual de la Penitencia*, Madrid: Libros Liturgicos, 1975.

za *e dell'Unzione degli infermi*.⁵⁴ V článku 97 se doporučuje druhá forma liturgie smíření:

Druhá forma je zvláště vhodná (*particolarmente adatta*) pro potvrzení komunitně-církevního smyslu, neodděleného od nenahraditelné účinnosti osobního setkání s ministrem smíření.⁵⁵

V následujících člancích se pojednává o třetí formě liturgie smíření s generální absolucí, tato možnost je v případě: velkého počtu kajícníků, nedostatku kněží a v situaci, že by věřící, bez vlastní viny, nemohli přijímat eucharistii. Dokument zdůrazňuje důležitost přípravy věřících na tuto formu smíření s náležitým upozorněním na vykonání individuální formy smíření. Článek 100 stanoví podmínky, za kterých je možné slavit liturgii smíření se společným vyznáním a rozhrěšením:

Možné slavení třetí formy však předpokládá velké a novátorské úsilí, je důležité pochopit ducha Obřadů pokání, které preferují slavení dvou předchozích forem. Bude to právě tato nová mentalita a moudré pastorační přizpůsobení, které pomůže pochopit skutečný význam třetí formy, což umožní její realizaci v těch případech a takovými způsoby, které rozliší a stanoví Italská biskupská konference.⁵⁶

Z textu je zřejmé, že je položen důraz na slavení dvou předchozích forem, přičemž rozhodnutí o slavení třetí formy je odsunuto do budoucna a ponecháno v kompetenci CEI. Je dána možnost tuto formu a její způsob slavení dále promýšlet, definovat teologický, pastorační a liturgický význam společného slavení liturgie smíření s generální absolucí.

Několik měsíců po vydání nového rituálu a pastoračního dokumentu CEI se objevuje požadavek některých upřesnění. Všichni členové Italské biskupské konference byli dopisem generálního sekretariátu č. 1198/74 ze dne 7. září 1974 požádáni, aby hlasovali o některých upřesněních v *Obřadech pokání*. Ze stanovených dotazů je zřejmá snaha zmapovat situaci a zjistit, zda v Itálii jsou místa a konkrétní případy, které by odů-

⁵⁴ Dokument vyšel 12. července 1974 pod označením *Documento pastorale dell'Episcopato Italiano*, část I, čl. 9–117, Torino: Leumann, 1974, s. 6–41. Samostatně CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Evangelizzazione e sacramenti della Penitenza e dell'Unzione degli infermi*, Roma: Editrice Elledici, 1975, 64 s.

⁵⁵ Tamtéž, č. 97.

⁵⁶ Tamtéž, č. 100.

vodňovaly udílení společného rozhřešení věřícím.⁵⁷ Z příšlých odpovědí bylo připraveno následující prohlášení, které, po schválení Liturgické komise CEL, bylo vydáno jako závazné stanovisko pro všechny italské diecéze. V textu je konstatováno, že v Itálii není „naléhavá nutnost“ k užívání této formy:

Italští biskupové, s nimiž byl problém individuálně konzultován, nesouhlasí s tím, že v Itálii skutečně existují takové situace, které ospravedlňují nutnost, a tedy i dovolenost udílet společné rozhřešení, a to i v případech, které by „mohli splňovat“ jeho oprávněnost.⁵⁸

2.3 Francie a diversifikace Obřadů pokání

Francouzská biskupská konference vydává nový rituál v roce 1978 pod názvem *Célébrer la pénitence et la réconciliation*, kde se upravují podmínky pro udílení společného rozhřešení.⁵⁹ Důvodem pozdějšího vydání francouzských Obřadů pokání byla diskuze, která se vedla ohledně nalezení vhodné formy pro liturgické slavení. Krize stávající praxe individuální zpovědi vedla k pokusům o komunitní slavení, které nebylo vždy řádně vysvětleno a tato forma nebyla přijata jako nová kající praxe. V září roku 1974, po vydání *Ordo Paenitentiae*, francouzský magazín *Sofres-Pèlerin* provedl průzkum mezi francouzskými katolíky ohledně zpovědní praxe, kdy 54% z dotázaných se nezpovídá.⁶⁰ V roce 1974 vydala francouzská biskupská konference pastorační dokument, kterým upřesňuje slavení liturgie smíření ve světle nového *Ordo paenitentiae*.⁶¹ V tomto dokumentu se vedle „obecných podmínek“ pro generální absoluci,

⁵⁷ Viz *Notiziario della C.E.I.* n. 10 z 5. 9. 1974, s. 235–237, https://www.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/31/2017/02/Nota_Rito_Penitenza.pdf [cit. 12. 12. 2003].

⁵⁸ PREZIDENZA DELLA CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, „Dichiarazione sul nuovo Rito della Penitenza,“ *Liturgia* IX (1975): 697–700.

⁵⁹ CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Célébrer la pénitence et la réconciliation: Nouveau rituel*, Lyon: Chalet-Tardy, 1978.

⁶⁰ Průzkumu se zúčastnilo 1000 francouzských katolíků ve věku osmnácti a více let a odpovídali na otázku, zda se pravidelně setkávají s knězem a zpovídají. Odpovědi: jednou za měsíc 1 % (v roce 1952: 15 %), několikrát za rok 16 %, jednou za rok 12%, méně než jednou ročně 13 %, nikdy 54 % (v roce 1952: 27 %), neuvedeno 4 %. Viz *Le Pèlerin du 20e siècle*, č. 4797 z 3. listopadu 1974.

⁶¹ CONFÉRENCE ÉPISCOPALE FRANÇAISE, „Vive la pénitence aujourd’hui,“ *La documentation catholique* 56, č. 5 (1974): 213–215.

objevují další upřesnění: velké množství věřících a nemožnost zajistit individuální zpověď v případě svátků, slavností, poutí, různých setkání a při pastoraaci migrantů. Tato možnost je i v případě velkého počtu dětí při jejich přípravě na společné slavení liturgie. Zmíněná doporučení se promítla jak do francouzského rituálu z roku 1978, tak i do pozdějších dokumentů. V říjnu 1979 francouzští biskupové upravují podmínky pro udělení společného rozhřešení při společném slavení svátosti smíření:

- Hromadné rozhřešení musí být uděleno pouze během doby adventní a postní, tj. před Vánocemi a Velikonocemi, během velikonočního tridua se již nesmí dávat.⁶²
- Uděluje se pouze v případě, že vzhledem k počtu kajících není dostatek zpovědníků, aby řádně vyslechli individuální zpověď v době nezbytné pro řádné slavení liturgie pokání s možností dialogu s kajícím, jak je stanoveno v rituálu.
- Hromadné rozhřešení smí být uděleno pouze v rámci společného slavení smíření a to ve farnostech, na středních školách a univerzitách, neudílí se přede mší a při slavení eucharistie v malých společenstvích.
- Hromadné rozhřešení nesmí být udělováno na základních školách bez svolení ordináře.
- Hromadnému rozhřešení musí předcházet dobrá katecheze o odpuštění, obrácení a smíření.
- Platí požadavek o vykonávání individuální zpovědi, jak stanoví církevní normy. Biskupové zdůrazňují nutnost soukromého pokání, každé slavení liturgie smíření má vést k obrácení, jež je vyjádřeno jak během slavení, tak i v osobním životě. Liturgie pokání se společným rozhřešením není jen formou smíření před významnými křesťanskými svátky, ale vyjádřením „změny života“ a slavením Kristova Mysteria.

⁶² Marcelino ZALBA, „Commentarium ad normas pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam,“ *Notitiae* 77 (1972): 324: „Je na biskupech, aby posoudili, zda existuje nutnost nebo naléhavost povolující generální rozhřešení (n. V; srov. LG 26). Zdá se, že toto rozhodnutí se netýká ani tak ojedinělých případů, jako spíše obvyklých podmínek ve zvláštním místě nebo čase, jako je postní doba. Ve skutečnosti může být vhodné připustit určité skupiny nebo celé farnosti k velikonočnímu přijímání poté, co byly očistěny všeobecným rozhřešením. Odložením jejich individuální zpovědi na příznivější období roku, s nezbytnou pastorační přípravou a bez jakékoli časové naléhavosti, se vytvoří podmínky pro plodnější individuální vyznání.“

V roce 1987 liturgická komise Francouzské biskupské konference publikuje *Des Normes complémentaires pour l'absolution collective*, v tomto dokumentu upřesňuje podmínky pro všeobecné rozhřešení v souladu s kánodem 961, § 2 CIC z roku 1983. Tato norma umožňuje udělit společné rozhřešení v případě velkého počtu věřících např. v turistických letoviscích nebo při místních slavnostech, pokud budou současně dodrženy podmínky stanovené kánodem 961. Přitom se upozorňuje, že velké shromáždění nebo pouť samy o sobě tuto nutnost neospravedlňují. Pokud jde o děti je možné v případě vážné nutnosti slavit tuto formu svátosti pokání, přitom platí povinnost individuální zpovědi. Tyto normy jsou doplněny komentářem a pastoračními pokyny pro kající bohoslužby a katechezi.⁶³

K diskuzi ohledně společné liturgické formy přispěli významní francouzští liturgici: dominikán Bernard Rey v roce 1995 ve své knize rozebírá možnost společného slavení svátosti smíření s individuální zpovědí.⁶⁴ Tuto možnost, kterou nabízí i *Ordo paenitentiae* velmi kritizuje, protože vedle pastorační nemožnosti zajistit v dnešní době dostatečný počet zpovědníků, uvádí i důvody teologické a rituální. Z liturgického hlediska se jedná o obřad v obřadu.⁶⁵

Louis Maria Chauvet nabízí možnost diversifikace obřadu pokání, navrhuje dvojí praxi, kdy v dějinách církve nemáme jen jednu formu smíření. Rozděluje vnímání svátostné zpovědní praxe jako úkon obrácení a povstání z těžkého hříchu a na druhé straně zpověď ze zbožnosti jako duchovní posilu. Těmito dvěma přístupům ke smíření a pokání odpovídají i teologické přístupy k této svátosti, což by měla reflektovat i liturgická praxe. Zpovědi, která je výrazem obrácení a proměny života, odpovídá individuální forma. Pravidelnou zpověď, která je povzbuzením na cestě a má charakter duchovního doprovázení, kdy penitent se nevyznává z těžkých hříchů, je možné nahradit společným slavením.⁶⁶

⁶³ Viz Monique BRULIN, „Rituel de la pénitence et de la réconciliation,“ *LMD* 294, č. 4 (2018): 84.

⁶⁴ Bernard REY, *Pour des célébrations pénitentielles dans l'Esprit de Vatican II*, Paris: Cerf, 1995, 322 s.

⁶⁵ Philippe BARRAS, „Note sur la dimension communautaire des célébrations pénitentielles,“ *LMD* 294, č. 4 (2018): 113.

⁶⁶ Louis-Marie CHAUVET, „Propositions pour une pastorale plus diversifiée della riconciliazione,“ in *Le Sacrement de Pardon entre hier et demain*, ed. Louis M. Chauvet – Paul De Clerck, Paris: Desclee, 1995, s. 203–217.

Paul De Clerck si klade otázku, jaká teologie se nachází v *Obřadech pokání*. Obohacení rituálu o biblická čtení nevyváží povrchnost teologické reflexe, říká: „Zdaleka se nejedná o bohatou teologickou syntézu, nové *Ordo* prezentuje a srovnává dvě neharmonické vize, z nichž první (individuální) vítězí nad druhou (eklesiologickou).“⁶⁷

2.4 Zpovědní praxe v Německu

V Německu se v letech po koncilu velmi rychle rozšířily kající bohoslužby z Francie a na rozdíl od individuálních zpovědí se těšily velké oblibě. Němečtí biskupové výslovně podpořili tuto novou praxi a v roce 1967 pověřili Liturgický institut v Trevíru, aby připravil obřad liturgie smíření pro postní dobu. Spolu se zavedením „Bußordnung für die Fastenzeit und die Freitage des Jahres“ vydal sekretariát Německé biskupské konference text pro kázání a katechezi pod názvem *Čiňte pokání – Tuet Buße*.⁶⁸ V tomto spise němečtí teologové pojednávají o svátosti pokání a jejím společném liturgickém slavení. Po vydání *Normae pastorales* (1972) ze strany německých biskupů přichází upřesnění ohledně generální absoluce:

S ohledem na současnou pastoreci Vatikánskou kongregací popisovaná „vážná nouze“ pro území Spolkové republiky Německo v současnosti neexistuje... Podmínky požadované směrnicí pro svátostné generální absoluce tedy nejsou naplněny.⁶⁹

Při návrhu německého překladu v roce 1974 byl vypracován plán pro zavedení nového Obřadu pokání.⁷⁰ V tomto plánu se ohledně generální absoluce uvádí, že je třeba vyzkoušet přecházející formy slavení pokání a na základě toho zvážit, zda je liturgie smíření se společným rozhřešením nutná a žádoucí. Obřad pokání v němčině vychází v roce 1975 a ve stejném roce se objevuje materiál *Pomoc pro práci s novým Obřadem*

⁶⁷ Paul DE CLERCK, „Célébrer la pénitence, ou la réconciliation? Essai de discernement théologique à propos du nouveau Rituel,“ *Revue théologique de Louvain* 13 (1982): 387.

⁶⁸ Viz „Hirtenschreiben der deutschen Bischöfe zur Fastenzeit 1967,“ *Würzburger Diözesanblatt* 113 (1967): 26–27.

⁶⁹ RISS, *Feiern der Buße und Versöhnung*, s. 185.

⁷⁰ Ludwig BERTSCH, „Stufenplan zur Einführung der neuen Ordnung der Buße,“ *Gottesdienst* 8 (1974): 153–156.

pokání.⁷¹ Tento materiál se nezaměřuje na vysvětlení *Ordo Paenitentiae*, ale dívá se na téma pokání a smíření z různých úhlů pohledu. V tomto dokumentu je významný příspěvek Reinera Kaczynského s názvem „Obnovená liturgie pokání“,⁷² v němž z pohledu liturgických principů hodnotí všechny tři formuláře. Forma smíření jednoho kajícího je spíše individuálním setkáním kněze a penitenta, nesplňuje základní kritéria obnovené liturgie. Kaczynski zdůrazňuje, že forma společného slavení s individuální zpovědí je liturgií, která naplňuje daná kritéria, která jsou ještě zřetelněji vyjádřena ve formě společného slavení se společným rozhřešením.⁷³ Důraz na sociální, liturgický a eklesiální aspekt smíření se promítl nejen do dokumentu Německé biskupské konference o úloze kněze ve službě smíření,⁷⁴ ale i do utváření zpovědní praxe. Katechismus pro dospělé z roku 1985 uvádí, že generální absoluce se udílí jen v případě nebezpečí smrti, přitom zdůrazňuje eklesiální a pastorační význam společného slavení liturgie pokání – Bußgottesdienst. *Gotteslob* z roku 2013 v kapitole „Das Sakrament der Buße und Versöhnung“ o této liturgii uvádí:

V kající bohoslužbě ti, kteří se shromáždili, společně vyznávají, že zhřešili, a prosí o nový život skrze Boží odpuštění. Společné slavení se stává věrohodnější a zprostředkovává odpuštění každodenních hříchů. Takové liturgie mohou vést k prohloubení důvěry a obnově křesťanského života, také jsou přípravou na individuální zpověď.⁷⁵

Chybějící zmínka o společném rozhřešení je způsobena prohlášením německých biskupů, že neexistuje „naléhavá nutnost“ k užívání této formy svátostného smíření. Toto prohlášení ale nebere v úvahu skutečnost, že v Německu existují farnosti, ve kterých je slavení liturgie smíření se společným rozhřešením běžnou praxí, aniž by existovala „naléhavá nut-

⁷¹ Německý název tohoto dokumentu: „Hilfen zur Arbeit mit der neuen Bußordnung“. Viz Riss, *Feiern der Buße und Versöhnung*, s. 205.

⁷² Viz Reiner KACZYNSKI, „Erneuerte Bußliturgie,“ in *Hilfen zur Arbeit mit der neuen Bußordnung*, Köln: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1975, s. 13–32.

⁷³ Viz Riss, *Feiern der Buße und Versöhnung*, s. 206.

⁷⁴ Viz *Der Priest im Dienst der Versöhnung*. (Die deutschen Bischöfe 14), Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1977.

⁷⁵ BISCHÖFEN DEUTSCHLANDS UND ÖSTERREICHS (ed.), *Gotteslob: Katolisches Gebet- und Gesangsbuch*, Stuttgart: Verlag Katolisches Bibelwerk, 2013, s. 688. Nr. 596,2.

nost“.⁷⁶ Pohled na další země v německy mluvící oblasti ukazuje, jak odlišná může být recepcce nového *Ordo paenitentiae*.

2.5 Receptce *Ordo Paenitentiae* ve Švýcarsku a Rakousku

Již v roce 1970 vydává Švýcarská biskupská konference dokument *Pastoralschreiben über Buße und Beichte*,⁷⁷ ve kterém se připomíná, že absoluce by měla být završením cesty pokání. V letech 1972 až 1975 se ve švýcarských diecézích, z rozhodnutí biskupské konference, konaly diecézní synody nazvané „Synode 72“. Tyto diecézní synody měly téma: Modlitba, bohoslužba a svátosti. Na těchto synodách se diskutovalo o formě svátosti pokání a její přizpůsobení pastoračním podmínkám.⁷⁸ Tento synodální proces nejen otevřel diskuzi ohledně formy svátosti smíření, ale umožnil, aby Švýcarská biskupská konference vydala rituál pokání již v roce 1974. V roce 1975 liturgická komise vydala komentář k novému *Ordo Paenitentiae* pod názvem *Lasst euch versöhnen*,⁷⁹ v němž se stanoví podmínky naléhavé nutnosti pro společné rozhřešení penitentů. Tato nutnost je zřejmá v době adventní a postní, kdy velké množství věřících přistupuje k vánoční a velikonoční zpovědi.⁸⁰ Zodpovědnost je na kněžích, aby situaci vyhodnotili a postupovali s maximální pozorností a prozíravostí, přičemž platí obecná ustanovení z *Normae pastorales* z roku 1972.

Po vydání Kodexu kanonického práva vydávají biskupové dne 15. 3. 1989 dokument *Einleitung zur Veröffentlichung der Krieten zur Anwendung von 961*, § 2. Tímto dokumentem se upřesňují podmínky pro udílení společného rozhřešení, jak je stanoveno v CIC 1983, kán 961, § 2. V tomto dokumentu se odpovědnost přesouvá na biskupa, biskupskou konferenci a podmínky jsou následující: a) velký počet kajících; b) nedostatek kněží; c) neschopnost kajícíka se individuálně zpovídat; d)

⁷⁶ Riss, *Feiern der Buße und Versöhnung*, s. 227.

⁷⁷ *Pastoralschreiben der Schweizer Bischofskonferenz über Buße und Beichte*, Freiburg: Ohne Verlagsangabe, 1970, 38 s.

⁷⁸ Viz *Synode 72: Gebet, Gottesdienst und Sakramente im Leben der Gemeinde*, (Basel), https://www.bistum-basel.ch/Htdocs/Files/v/18802.pdf/Pastoral/Synode-72/Syn72_BiBas_Text02_deu.pdf?download=1 [cit. 18. 12. 2023].

⁷⁹ LITURGISCHE KOMMISSION DER SCHWEIZ, *Lasst euch versöhnen: Eine pastorale Handreichung zur neuen Bußordnung*, Freiburg, 1975, 79 s.

⁸⁰ LITURGISCHE KOMMISSION DER SCHWEIZ, *Lasst euch versöhnen*, s. 59.

věřící, kteří potřebují společné slavení a delší prostor k přípravě na individuální zpověď. Současně biskup má povinnost: a) připomínat věřícím povinnost individuální zpovědi; b) usnadnit slavení této formy zpovědi; c) zdůraznit důležitost formace svědomí zvláště u dětí a mládeže; d) povinnost roční individuální zpovědi; e) připomínat, že je třeba napravit způsobenou škodu a vést kajícího k obrácení a změně života.

Slavení liturgie smíření s generální absolucí se stala jednorázovou slavností a ne završením pokání, jak to žádal dokument z roku 1970. V roce 2009 vychází dokument *Revision der Partikularnormen zum neuen Kirchenrecht. Dekret zu c. 961 CIC*, který končí zamítnutím všeobecného rozhršení:

Pokud jde o všeobecné rozhršení mimo nebezpečí smrti (kán. 961), Švýcarská biskupská konference podle kán. 455 a Motu proprio *Misericordia Dei* čl. 6 ze dne 2. května 2002, upřesňuje následovně obecné znění kán. 961, § 2. Na základě předchozích úvah konstatuje, že v diecézích a teritoriálních opatstvích nejsou splněny podmínky pro udělení generální absoluce, které by se zakládaly na naléhavé nouzové situaci – *gravis necessitas*. Generální absoluci lze tedy udělit jen tehdy, hrozí-li bezprostřední nebezpečí smrti (c. 961).⁸¹

V roce 1978 vydala Rakouská biskupská konference Křesťanský kodex pokání a života,⁸² který vypracovala Rakouská pastorační komise, kde se stanoví, že i po generální absoluci je nutné těžké hříchy vyznat při nejbližší příležitosti v individuální zpovědi. Následně v roce 1990 vychází dokument, který stanoví, že ve farních kostelích musí být zpovědnice a věřícím umožněna individuální zpověď.⁸³

2.6 Pastorační nutnost společného rozhršení

Z pastorační normy Kongregace pro nauku víry z roku 1972 vychází i kánony 961–963 *Kodexu kanonického práva* z roku 1983 (CIC/1983). V kán. 960 CIC/1983 se připomíná, že svátost pokání se uděluje skrze

⁸¹ *Revision der Partikularnormen der Schweizer Bischofskonferenz zum neuen Kirchenrecht (Serie VI) Dekret zu can. 961 CIC*, <https://www.bischoefe.ch/revision-der-partikularnormen-der-schweizer-bischofskonferenz-zum-neuen-kirchenrecht-serie-vi/> [cit. 18. 12. 2023].

⁸² SEKRETARIAT DER ÖSTERREICHISCHEN BISCHOFSKONFERENZ, *Leben aus dem Glauben: Christliche Buß- und Lebensordnung*, Wien: Verlag, 1980.

⁸³ „Dekret über die Beichtstühle,“ *Amtsblatt der ÖBK* 6 (1991): 4.

individuální vyznání a rozhřešení, které tvoří řádnou formu této svátosti. Další kánony uvádí podmínky k udělení společného rozhřešení více kajícím se společným vyznáním hříchů. Tato forma svátostného smíření je možná: a) v nebezpečí smrti; b) ve velké nouzi – *gravis necessitas*, kdy není dostatek zpovědníků, věřící by byli dlouhou dobu bez svátosti smíření.⁸⁴ Rozhodnutí přísluší diecéznímu biskupovi, biskupská konference může stanovit kritéria k posouzení *gravis necessitas*.⁸⁵

Biskupská synoda v roce 1983 měla téma „Smíření a pokání v misijním poslání církve“, opakovala dřívější podmínky pro generální absoluci. K její platnosti se vyžaduje, aby kající byl připraven a předsevzal si, že v dohledné době vyzná hříchy v individuální zpovědi, a to dříve, než přijme další společné rozhřešení.⁸⁶ Následné papežské dokumenty se vyjadřují velmi zdrženlivě k této formě smíření: apoštolská exhortace Jana Pavla II. *Reconciliatio et paenitentia* z roku 1984 a apoštolský list *Misericordia Dei* z roku 2002.⁸⁷

V roce 1996 vydala Papežská rada pro výklad legislativních textů odpověď (*Nota esplicativa*) na otázky ke kán. 961 CIC/1983 ohledně společného rozhřešení, které je možno použít:

1. *immineat periculum mortis* (kán. 961 § 1, 1°) a není dostatek času pro individuální zpověď.
2. *adsit gravis necessitas* (kán. 961 § 1, 2°), kdy jsou splněna následující kritéria: a) nedostatek kněží a velký počet kajících; b) věřící neměli a nebudou mít možnost delší dobu se zpovídat individuálně. Do této

⁸⁴ Jak již bylo řečeno v pastoračních normách vydaných Kongregací pro nauku víry v roce 1972, takovou situací není např. nával věřících při poutích nebo slavnostech, protože zde nehrozí, že ti by bez vlastní viny zůstali dlouhou dobu bez svátosti pokání.

⁸⁵ Srov. kán. 961 § 2 CIC/1983. Německá biskupská konference v partikulární normě č. 12 z 5. října 1995 uvádí, že na jejím území, kromě nebezpečí smrti, podmínky k udělení společného svátostného rozhřešení nenastávají. Srov. https://recht.drs.de/fileadmin/user_files/117/Dokumente/Rechtsdokumentation/4/2/5/95_23_12.pdf [cit. 18. 12. 2023].

⁸⁶ Srov. CIC (1983), kán. 962–963.

⁸⁷ JAN PAVEL II., *Apoštolský list daný motu proprio Misericordia Dei, o některých aspektech slavení svátosti smíření*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002, s. 5: „Sklon upouštět v některých oblastech od osobního vyznání, společně s chybným uchylováním se k hromadné či všeobecné absoli. V takovémto případě se již nejedná o mimořádný prostředek použitý ve zcela výjimečných případech. Na základě svévolného rozšíření podmínek vyžadovaných pro velkou nouzi se v praxi ztrácí ze zřetele věrnost božskému uspořádání svátosti, a zvláště nutnost individuálního vyznání. Důsledkem je vážná újma na duchovním životě věřících a svátosti církve.“

situace se nedostali vlastní nedbalostí (*sine propria culpa*), ale z objektivní nemožnosti.

Pouhá skutečnost velkého počtu kajčníků neospravedlňuje společné rozhřešení. Diecézní biskup má tyto případy vyhodnotit a rozhodnout, zda nastaly podmínky stanovené kán. 961 CIC/1983 pro udělení společného rozhřešení.⁸⁸

Příkladem *gravis necessitas* byla situace pandemie Covid-19. Nóta Apoštolské penitenciárie z 20. 3. 2020 konstatuje, že v místech zasažených nákazou nastává situace, o nichž pojednává kán. 961 CIC/1983. Diecézní biskupové mají právo upřesnit podmínky pro tuto formu svátostného smíření.⁸⁹

Podobná situace byla i v roce 1972, kdy se v bývalém Československu objevila u zvířat pandemie FMD – *Foot and Mouth Disease* (Slintavka a kulhavka), která byla zvláště intenzivní na Slovensku. Slovenští ordináři a biskupové, s ohledem na právě publikované pastorační normy Kongregace pro nauku víry, dali možnost v zasažených oblastech udílet společné rozhřešení bez individuální zpovědi.

Forma liturgie smíření s větším počtem účastníků a společným rozhřešením je podmíněna posouzením pastorační situace, zda nastala *gravis necessitas* a tudíž mohou biskupové tuto formu povolit a doporučit. Některé případy jsou zřejmé (pandemie), ale seznámení se s interpretací právních norem v případě jednotlivých biskupských konferencí nabízejí více kritérií k posouzení. Chápání nezbytné nutnosti se v pokoncilním období měnilo a dnes je v církvi sjednoceno skrze právní výnosy a je-

⁸⁸ Srov. PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, „Nota esplicativa, Prot. 5309/96, 8 novembre 1996,“ *Communicationes* 28 (1996): 177–181. V USA stanovili biskupové dobu, po kterou se kajčník nebude moci individuálně zpovídat, na více jak jeden měsíc. Viz John P. BEAL, *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York: 2000, s. 1147.

⁸⁹ Zde se nepožaduje, aby se na kritériích shodli členové biskupské konference, jak to stanoví kán. 961 § 2 CIC/1983. Např. biskupové diecézí z církevních oblastí Piemonte a Valle d'Aosta uznali ve společné nótě pandemickou situaci za situaci závažné nutnosti, kdy je možné použít společného rozhřešení, srov. *Comunicato della Conferenza Episcopale Piemontese*, <https://www.diocesi.torino.it/site/wd-doc-ufficiali/nota-della-conferenza-episcopale-piemontese-cep-dicembre-2020/> [cit. 3. 1. 2024]. Totéž učinili biskupské konference v Maďarsku a na Filipínách, a řada dalších biskupů v jednotlivých diecézích v různých zemích. Stefano TESTA BAPPENHEIM, *Does the Covid-19 Pandemic Authorize the Derogation from the Canonical Rule of Absolution Necessarily Preceded by Individual Confession? (canon 961 CIC)*, <https://diresom.net/2020/04/22/does-the-covid-19-pandemic-authorize-the-derogation-from-the-canonical-rule-of-absolution-necessarily-preceded-by-individual-confession-canon-961-cic/> [cit. 3. 1. 2024].

jich oficiální interpretaci. Z diskuze a z hledání liturgické formy smíření v místních církvích vyplynul eklesiální význam pokání, itinerář smíření a důležitost lítosti a obrácení.

Přílišná pozornost na to, zda daná situace splňuje kanonické podmínky pro udělení generální absoluce, zdůrazňuje aspekt rozhřešení, ale již ne tolik význam lítosti, touhy po nápravě a obrácení. Liturgie společného slavení pokání má kerygmatický, mystagogický a terapeutický význam, skrze tuto formu může kající plněji pochopit a prožít význam smíření ve svém životě. Švýcarští biskupové z podkladů diecézních synod „Synode 72“, zjistili, že věřící mají s individuální zpovědí různé zkušenosti, mnohým činí psychologické potíže a trauma, proto individuální zpověď odkládají. Není tomu tak při společném slavení, proto *gravis necessitas* lze chápat i ve smyslu antropologickém a psychologickém.

3. SMÍŘENÍ S CÍRKVÍ A UPROSTŘED CÍRKVE

Svatosti jsou úkony církve, což se v liturgii smíření projevuje: a) ve viditelném působení vzkříšeného Krista, který v odpuštění prokazuje Boží lásku k člověku skrze službu předsedajícího a celého společenství; b) v lítosti a pokání, které je odpovědí na tuto lásku, která je zakoušena v Kristu a v církvi. Církve nabízí lidem dar milosti a lásky k Bohu, současně je i vede k oslavě a připomínce Božího mystéria v liturgickém slavení.⁹⁰ Liturgie je prožíváním obou těchto aspektů⁹¹ a ve svátosti pokání eklesiální rozměr je zřejmý v kontextu hříchu a obrácení.

Dogmatická konstituce o církvi Druhého vatikánského koncilu zdůrazňuje smíření s církví. *Lumen gentium* a dekret *O službě a životě kněží* přikládají smíření s Bohem i s církví stejný význam – „et simul, et ...“.⁹² V liturgii slavené smíření s církví je znamením vnitřního smíření s Bohem.

⁹⁰ SC 59.

⁹¹ Edward SCHILLEBEECKX, *Cristo sacramento dell'incontro con Dio*, Roma: Ed. San Paolo, 1994, s. 95–117.

⁹² LG 11: „Qui vero ad sacramentum poenitentiae accedunt, veniam offensionis Deo illatae ab Eius misericordia obtinent *et simul* reconciliantur eum Ecclesia, quam peccando vulneraverunt, *et* quae eorum conversioni caritate, exemplo, precibus adlaborat.“ PO 5: „Presbyteri ... Sacramento Poenitentiae peccatores cum Deo et Ecclesia reconciliant.“

3.1 Eklesiologie smíření v *Ordo paenitentiae*

Myšlenku, že shromážděná církevní obec je subjektem liturgie smíření, nacházíme nejen v koncilních dokumentech, ale i v *Obřadech pokání*.⁹³ V úvodu této liturgické knihy se konstatuje:

Na výkonu díla smíření (*in opere reconciliationis*), které Pán svěřil církvi, se různým způsobem podílí celá církev jako kněžský lid (*populus sacerdotalis*).⁹⁴

Z textu je zřejmé, že subjektem, který vykonává *opus reconciliationis*, je celá církev. Důvodem a základem této moci je charakteristika církve jako kněžského lidu; zdrojem tohoto úřadu a moci – *munus ecclesiae*, je Bůh. Církev naplňuje své poslání když: a) kázáním slova Božího vyzývá k pokání,⁹⁵ b) přimlouvá se za hříšníky,⁹⁶ c) s mateřskou péčí a starostlivostí pomáhá kajníkovi, aby své hříchy uznal, vyznal se z nich, a tak došel milosrdenství od Boha.⁹⁷

Po tomto upřesnění *munus ecclesiae*, kdy církev vykonává *opus reconciliationis*, které Kristus svěřil apoštolům a jeho nástupcům, následuje text:

Kromě toho se církev sama stává nástrojem obrácení a rozhřešení kajníka skrze službu, kterou Kristus předal apoštolům a jejich nástupcům.⁹⁸

⁹³ Viz Armando CARIDEO, „Analisi teologica e celebrativa del nuovo „Ordo Paenitentiae,” in *La Penitenza. Studi biblici, teologici e pastorali: Il nuovo Rito della Riconciliazione*, ed. Federico dell’Oro, Torino: Leumann ElleDiCi, 1989, s. 198–201.

⁹⁴ Praenotanda č. 8.: „Tota Ecclesia, utpote populus sacerdotalis, in opere reconciliationis exercendo quod ipsi a Domino est diversimode operatur.”

⁹⁵ Tamtéž, č. 8.: „per vebi Dei praedicationem ad paenitentiam vocat.”

⁹⁶ Tamtéž, č. 8.: „pro peccatoribus intercedit.”

⁹⁷ Tamtéž, č. 8.: „paenitenti materna cura ac sollicitudine subvenit, ut peccata sua agnoscat et confiteatur, atque misericordiam a Deo, qui solus potest peccata dimittere, consequatur.”

⁹⁸ „Sed amplius ipsa Ecclesia fit instrumentum conversionis et absolutionis paenitentis per ministerium a Christo Apostolis eorumque successoribus traditum.” V textu je zřejmá citace Mt 18,18 a je třeba ji zařadit do kontextu celé eklesiologie, jak ji prezentuje evangelista Matouš. Autor prvního evangelia vychází z tradičního židovského pojetí, že hříchy odpouští jen Bůh, následně je tato moc předána Kristu (Mt 9,8), Kristus ji předává apoštolům (Mt 16,19) a také učedníkům (Mt 18,18). Viz Hubert FRANKEMÖLLE, *Jahwe-Bund und Kirche Christi: Studien zur Form- und Traditionsgeschichte des „Evangeliums” nach Matthäus*, Münster: Aschendorff, 1984, s. 294–306.

Církev, jako společenství věřících, je organicky začleněna do liturgie svátostného smíření, text říká, že *tota Ecclesia* je *populus sacerdotalis*, který *per ministerium*, je *instrumentum conversionis et absolutionis paenitentis*. Tento text nejen zdůrazňuje nezastupitelnou roli církevního společenství v obřadech pokání, ale označuje jej „nástrojem obrácení a smíření“.

Následující článek však představuje odlišnou eklesiologii:

Církev přisluhuje svátostí pokání prostřednictvím biskupů a kněží, kteří volají věřící hlásáním Božího slova k pokání a dosvědčují jim a udělují odpuštění hříchů ve jménu Kristově a mocí Ducha svatého.⁹⁹

Úvodní text, který odkazuje na církev, která „vykonává službu (*Ecclesia exercet per*) svátostí pokání prostřednictvím biskupů a kněží“, přechází do druhé části, jež je uvozena částicí *qui* a zakončena slovesy *testantur* a *impertiunt*, která se bezpochyby vztahuje na kněze a biskupy. *Munus*, který byl předtím vztažen na celou církev, je zde již od hlásání slova a výzvy k obrácení i pokání, chápán skrze službu hierarchické církve. Liturgie smíření je *per ministerium* nástupců apoštolů, kterým Kristus dal tuto moc. V otázce předání moci, která je významná v teologické a eklesiologické reflexi svátosti pokání, je důležitý text apoštola Pavla:

τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ
τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς
ἐαυτῷ διὰ Χριστοῦ
καὶ δόντος ἡμῖν
τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.

To všechno je z Boha,
který nás smířil sám se sebou
skrze Krista
a svěřil nám,
službu smíření.¹⁰⁰

V čl. 9 je termínem *ecclesia* míněna hierarchická církev a nikoli církev jako společenství, která je „*populus sacerdotalis*“. Naproti tomu v čl. 19 je termín *ecclesia* chápán universálně: „formule rozhřešení ... zdůrazňuje církevní stránku svátosti tím, že se o smíření s Bohem žádá církev a že se uděluje skrze službu církve (*datur per ministerium Ecclesiae*)“.¹⁰¹ Pasivní forma slovesa indikuje, že Bůh usmířuje se sebou hříšníka, jak to i za-

⁹⁹ Český překlad v *Obřadech pokání* není příliš srozumitelný, uvádím latinský: „Ministerium sacramenti Paenitentiae Ecclesia exercet per Episcopos atque Presbyteros, qui fideles per praedicationem verbi Dei ad conversionem vocant, eisque remissionem peccatorum in nomine Christi et in virtute Spiritus Sancti testantur et impertiunt.“

¹⁰⁰ 2 Kor 5,18.

¹⁰¹ Praenoranda 19, *Obřady pokání*, s. 13.

znívá v čl. 6: „Bůh udělí odpuštění hříchů prostřednictvím církve.“¹⁰² Je tedy zřejmé, že moc odpouštět hříchy a slavit liturgii smíření je spjata s posláním církve, která je universální svátostí spásy.¹⁰³

3.2 Důležitost společného slavení liturgie smíření

Reforma obřadu svátosti pokání definitivně povolila obnovení komunitního aspektu slavení, je tedy důležité vážně se zamýšlet nad formou liturgie smíření, která by měla reflektovat:

- a) potřeby konkrétní komunity a dané okolnosti;
- b) pastorační situaci a liturgická období (advent, postní doba);
- c) dialogický charakter liturgie: písně, čtení, aklamace, modlitby, svědectví;
- e) možnost individuálního rozhovoru;
- f) hledání vhodných gest a symbolů vyjadřující smíření a odpuštění;
- g) vyjádření obrácení v konkrétních skutcích pokání.

Společné slavení liturgie smíření by se nemělo jen soustředit na rituální formu, ale i na jednotlivé etapy smíření, které vedou k obrácení. Čas je podstatnou složkou obřadu smíření, v něm se projevuje obrácení. Účinek svátosti se nenaplní jen v rozhřešení, ale ve způsobu slavení a aktu smíření. I když je možnost kolektivního rozhřešení stále omezená, vývoj směřuje k tomu, aby se v blízké budoucnosti i tato forma svátostného smíření stala pro větší společenství běžnou.¹⁰⁴

Liturgie smíření má iniciovat i obrácení církve,¹⁰⁵ která si uvědomuje svoji slabost a selhání. Smíření by tedy mělo být výrazem individuálního a komunitního obrácení, při kterém probíhá revize shromážděné obce

¹⁰² Praenotanda 6, *Obřady pokání*, s. 9. Zde je zřejmá citace textu Tridentského koncilu. Viz Conc. Trident. Sessio XIV, De sacramento Paenitentiae, cap. I: Denz-Schon, s. 1673–1675: „Bůh udílí odpuštění hříchů skrze službu církve, která jedná skrze službu kněží.“

¹⁰³ Viz Leo SCHEFFCZYK, *Aspekte der Kirche in der Krise: Um die Entscheidung für das authentische Konzil*, Siegburg: Verlag Franz Schmitt, 1993, s. 63–77.

¹⁰⁴ Enzo Lodi, „La celebrazione comunitaria della penitenza nella prospettiva liturgica e pastorale,“ in *La Penitenza. Studi biblici, teologici e pastorali: Il nuovo Rito della Riconciliazione*, ed. Federico dell'Oro, Torino: Leumann ElleDiCi, 1989, s. 237–247.

¹⁰⁵ Srov. LG 8.

o jejich svědectví víry a lásky.¹⁰⁶ Domnívám se, že společné slavení je projevem obrácení celého společenství i jednotlivce. Bylo by vhodné se vrátit ke schématu pokoncilní komise, která uváděla jen dvě formy liturgie smíření: *ritus simplex* a *ritus solemnior*. Toto schéma je možné promítnout na tři liturgické formuláře svátostného smíření v *Ordo paenitentiae*, kde druhý je kombinací těchto dvou forem. *Ritus solemnior* by vycházel z historické zkušenosti *paenitentia publica* a byl by rozložen v určitém časovém období (doba postní nebo adventní), ve kterém by probíhaly kající bohoslužby. Na počátku by věřící společně vyznali své hříchy a vyjádřili odhodlání činit pokání. Cesta jejich obrácení by byla završena společným slavením liturgie smíření se společným rozhřešením.

Společné slavení liturgie vede k hledání odpovídající formy vyznání svých hříchů, jehož cílem je vyznat vlastní vinu. Toto *confessio peccatorum* je současně i *professio fidei*: vyznáváme víru a vděčnost Bohu, který nám odpouští. Celá liturgie smíření je eulogií na Boží milosrdenství a usmíření, společné slavení uvádí nové možnosti, aby vyznání bylo upřímné a pravdivé.¹⁰⁷

3.3 Společné slavení pokání dle *Ordo Paenitentiae*

I když v rituálu nabízená „Liturgie smíření pro větší počet kajících se společným vyznáním a rozhřešením“ je pouze mimořádnou formou svátosti pokání a je určena pro výjimečné situace, přesto je stěžejní v přijímání celého *Ordo paenitentiae* a chápání svátostného smíření v církvi. Zatímco univerzální církevní dokumenty poukazují na výjimečnost této formy a snaží se omezit její aplikaci na krajní situace, tak některé místní církve opakovaně vyjadřují přání častěji slavit tuto formu smíření. Všeobecné rozhřešení s sebou přináší, kromě praktických otázek, i teologické problémy, které nelze přejít bez povšimnutí. Jak jsem již uvedl, tak obecné rozhřešení není nové, ale existovalo mnoho staletí před II. vatikánským koncilem. Generální absoluce se udílela těm, kteří se dříve zpovídali, a později byla určena pro situace, kdy individuální zpověď nebyla

¹⁰⁶ Viz José RAMOS REGIDOR, *Il sacramento della penitenza: Riflessione teologica, biblico-storico-pastorale alla luce del Vaticano II.*, Torino: Leumann – Elle Di Ci, 1992, s. 286–287.

¹⁰⁷ Paul DE CLERCK, „Célébrer la pénitence, ou la réconciliation? Essai de discernement théologique à propos du nouveau Rituel,“ *Revue théologique de Louvain* 13 (1982): 422–423.

možná. Nové je to, že generální rozhřešení dostalo v *Ordo paenitentiae* vlastní liturgickou podobu. I když se tato forma stala součástí rituálu a byly upřesněny podmínky jejího slavení, stále se jedná o výjimečnou liturgii. Biskupové většiny evropských zemí se vyjádřili, že kromě výjimečných případů, nehrozí bezprostřední nebezpečí smrti větší skupině věřících a nemáme takové misijní oblasti, kam kněz přichází jen velmi zřídka a nestačí své věřící individuálně vyzpovídat.

Podle mého názoru skutečnost, že obecné rozhřešení je stále „odmítáno“ z obavy před zneužitím, hraje ústřední roli v přijímání *Ordo Paenitentiae*. Domnívám se, že vložení formy C (Liturgie smíření pro větší počet kajícníků se společným rozhřešením) do *Ordo Paenitentiae* primárně neřešilo společné slavení liturgie smíření ve významných okamžicích liturgického roku a mimořádných situacích, ale jako důsledek koncilních diskuzí a pokoncilních jednání mezi místními církvemi a Vatikánem.

S ohledem na četné výzvy k rozšíření podmínek pro uplatnění obecného rozhřešení je třeba si položit otázku, jaké výhody by s tím byly spojeny a zda je častější užívání formy C vhodné? Německý profesor liturgiky Martin Stuflesser uvádí tři teologické argumenty pro společné slavení liturgie smíření dle formuláře C v *Ordo paenitentiae*:

- a. eklesiální charakter smíření mající základ v liturgické tradici církve;
- b. funkce „prahového obřadu“ pro věřící, „pro které se individuální vyznání jeví jako psychologicky nepřekonatelná překážka vzhledem k jejich osobnímu a náboženskému přesvědčení“;
- c. silný důraz na smíření jako skutečný teologický význam svátosti pokání.¹⁰⁸

Proti těmto teologickým argumentům stojí následující:

a) Rozhřešení se uděluje společně všem přítomným, kteří si rozhřešení přejí. Společné slavení ilustruje církevní rozměr, ale společné rozhřešení je vždy něčím osobním, neboť svátosti nejsou „kolektivní ve smyslu prožívání, ale jsou osobní a individuální událostí“.¹⁰⁹ Komunitní rozměr neznamena, že se svátost uděluje společně všem, ale za přítomnosti

¹⁰⁸ Martin STUFLESSER, „Das vergessene Sakrament. Liturgietheologische Anmerkungen zur Feier von Buße und Versöhnung im Gottesdienst der Kirche nach dem II. Vatikanischen Konzil,“ *Liturgisches Jahrbuch* 57 (2007): 3–38.

¹⁰⁹ August JILEK, „Zur Liturgie der Buße und Versöhnung. Beobachtungen zur Geschichte – Perspektiven für die Gegenwart,“ *Liturgisches Jahrbuch* 37 (1987): 149.

shromážděné obce, a udílí se individuálně. Na společné rozhřešení lze tedy pohlížet pouze jako na výjimku v nouzových situacích.

b) Mimořádný charakter této formy vyplývá i ze skutečnosti, že se rozhřešení uděluje i těžkým hříchům, i když zůstává povinnost individuálního vyznání těžkých hříchů. Z tohoto pohledu lze říci, že se mění pořadí jednotlivých částí svátostného smíření, která je rozdělena do dvou etap: v první (forma C) je lítost, obecné vyznání hříchů, rozhřešení a pokání; ve druhé (forma A) je vyznání těžkých hříchů. Povinnost následného vyznání je velmi kontroverzní, protože důvody k vyznání těžkých hříchů jsou v obou případech stejné, byť ve formě A je penitent konkretizuje s udáním počtu a okolností.¹¹⁰

Dokud tato povinnost není zpochybňována, pak lze jen diskutovat o tom, jak má být následné vyznání těžkých hříchů teologicky posuzováno, nikoli proč je nutné. Pro takovéto hodnocení je přínosný přístup německého teologa Hermanna Webera, který vychází ze základních prvků svátosti pokání. Lítost, zpověď, rozhřešení a pokání jsou pro vykonání svátostného smíření nezbytně nutné, ale pořadí je druhotné. Stejně jako u individuální zpovědi musí penitent po rozhřešení vykonat uložené pokání a rozhřešení se uděluje „podmínečně“. Stejným způsobem se uděluje i společné rozhřešení, neboť zde kromě pokání je i podmínka vyznat těžké hříchy a přijmout druhé individuální rozhřešení. Weber proto dospívá k závěru:

Svátostný proces všeobecným rozhřešením neskončil, ale je pouze přerušen tímto prvkem. Existuje tedy pouze jedna svátost pokání s vloženým obecným rozhřešením nebo bez něj.¹¹¹

Touha, kterou místní církve opakovaně vyjadřovaly, uvolnit podmínky pro používání společného rozhřešení, se z tohoto pohledu jeví jako sporná. Požadavek následného vyznání těžkých hříchů v individuální zpovědi by proto zasluhoval vyjasnění, zda je nutné vyznávat to, co bylo již

¹¹⁰ Viz Eduard NAGEL, „Die Feier von Buße und Versöhnung in der Gemeinde,“ in *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*, ed. Martin Klöckener – Winfried Glade, Kvelaer: Butzon & Bercker, 1986, s. 223.

¹¹¹ Hermann WEBER, „Theologische Grundlagen heutiger Bußpraxis. Überlegungen zum *Ordo poenitentiae* von 1973,“ in *Die Feier der Buße nach dem Neuen Rituale Romanum – Ordo Paenitentiae*, Heft 25, Köln: Erzbistums Köln, 1977, s. 126.

odpuštěno.¹¹² Pastorační zkušenost ukazuje, že vyznání již odpuštěných hříchů při individuální zpovědi se často setkává s nepochopením. Ani s ohledem na odpuštění lehkých hříchů se nezdá nevyhnutelné všeobecné rozhřešení. Také je důležité a oprávněné vyznávat lehké hříchy v individuální zpovědi (forma A) a nejen je zahrnout do společného vyznání (forma C), protože zpovědní rozhovor je formou duchovního doprovázení a přispívá k prohloubení duchovního života kajícího. V tomto smyslu duchovního vedení nelze formu C chápat, protože zde není rozhovor s penitentem. Panuje i obava, že nadměrné slavení formy C se společným rozhřešením, by vedlo k magickému porozumění svátosti a sakramentalismu, čemuž je třeba se vyhnout.

Ze zmíněných postřehů je zřejmé, že formulář C není náhradou individuální zpovědi, ale formou svátosti pokání ve skutečně naléhavých situacích. Z hlediska mimořádných událostí je přínosné zahrnutí generálního rozhřešení do *Ordo Paenitentiae* a i to, že získalo jasnou liturgickou formu.

3.4 Možná forma slavení ritus solemnior

Zavedení formy smíření pro vícero penitentů se společným rozhřešením není jen otázkou slavení této liturgické formy a pastoračních okolností, za kterých je možno toto společné rozhřešení udělit, ale je to otázka teologická a eklesiologická. *Ordo Paenitentiae* představuje teologický posun od tridentské syntézy pokání k biblicko-pastorační v kontextu tajemství smíření v průběhu dějin spásy.¹¹³ Mnohé analýzy nového *Ordo* ukazují na nevyváženost textu, v praenotandech se objevují dvě odlišné teologie: biblicko-patristická a tridentská.¹¹⁴ Mnohé studie analyzující jednotlivé

¹¹² Reinhard MESSNER, „Feiern der Umkehr und Versöhnung,“ in *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft, Teil 7/2: Sakramentliche Feiern I/2*, ed. Hans B. Meyer, Regensburg: Pustet, 1992, s. 226.

¹¹³ Franco BROVELLI, „Il nuovo *Ordo Paenitentiae* alla luce della storia della liturgia,“ in *La penitenza. Studi biblici, teologici e pastorali: Il nuovo Rito della Riconciliazione*, ed. Bruno Maggioni, Torino: Elle Di Ci, 1989, s. 164.

¹¹⁴ Eliseo RUFFINI, „Teologia della penitenza e nuovo Rito della Penitenza sacramento,“ in *La penitenza. Studi biblici, teologici e pastorali: Il nuovo Rito della Riconciliazione*, ed. Bruno Maggioni, Torino: Elle Di Ci, 1989, s. 164.

formy smíření, ukazují na jejich nesoulad s pokoncilní teologií.¹¹⁵ V *Ordo* není zřetelně vymezena a popsána relace mezi pokřtěným hříšníkem a Kristem, obrácení je požadováno od toho, kdo je již členem církve. Euchologie se soustředí na návrat člověka k Bohu, ale vzdálil se věřící svou slabostí od Boha? Euchologické texty by měly položit důraz na úlohu shromážděné církve v okamžiku smíření hříšníka a jeho přijetí do společenství. Praxe starověké církve může být i v dnešní době zdrojem mnoha podnětů.¹¹⁶ Přínosná by byla i součinnost přípravy penitentů na svátost smíření a katechumenů v procesu křesťanské iniciace. Výsledkem obou by bylo připuštění ke Stolu Páně, završením pokání by bylo eucharistické společenství.

Z uvedeného je zřejmé, že ve stávajícím *Ordo Paenitentiae* se nachází jen jedna forma svátostného smíření, které má tři varianty: individuální zpověď (forma A), individuální zpověď s liturgií slova (forma B), individuální zpověď s předchozím společným rozhřešením (forma C). Navrhovaná forma *ritus solemnior* je jistým návratem ke starověké formě pokání slavené za účasti shromážděné celé církevní obce. Tato forma smíření by se nesoustředila do jednoho liturgického obřadu, ale po vyznání hříchů by následovalo období pokání zakončené udělením společného rozhřešení a slavnostním smířením s církví. Období pokání by umožnilo penitentům a celé církevní obci intenzivněji prožívat čas jako dějiny spásy – dobu postní a adventní. Smíření před Velikonočními a Vánočními svátky by tak zdůraznilo eklesiologické prožívání liturgického roku a Kristova mysteria. Délka období pokání by se odvíjela od liturgické doby a v jejím průběhu by se mohly konat duchovní rozhovory s penitenty, které by je motivovaly k obrácení a změně smýšlení. Účelem této formy není řešit nedostatek zpovědníků před významnými liturgickými slavnostmi, ale představit smíření ne jako individuální zpověď, ale jako proces obrácení a osobní konverze.

¹¹⁵ Armando CARIDEO, „Analisi teologica e celebrativa del nuovo *Ordo Paenitentiae*,“ in *La penitenza. Studi biblici, teologici e pastorali: Il nuovo Rito della Riconciliazione*, ed. Bruno Maggioni, Torino: Elle Di Ci, 1989, s. 164.

¹¹⁶ V praenotandech č. 2 se mluví o služebníku smíření, které se slaví ve křtu, v eucharistii a ve svátosti pokání, testy liturgické této svátosti jakoby ignorovaly tuto skutečnost.

ZÁVĚR

Otázku ohledně společného slavení liturgie pokání můžeme vnímat z různých pohledů, přičemž by se pokání mělo soustředit na Kristovo Mysterium paschale. V liturgii smíření není církev moralizující autoritou, ale společenstvím, které přináší usmíření a odpuštění. Společné slavení liturgie smíření umožňuje kajícím zakoušet odpuštění ve společenství a může prolomit pocity nezájmu, osamělosti a nepřijetí. Liturgie smíření zdůrazňuje schopnost odpouštět, ale i přijetí a to jak od Boha, tak i od církve. Dějiny liturgie ukazují, že liturgické formy jsou vloženy do historické dynamiky života církve, která podléhá změnám. V minulosti měla svátost obrácení a smíření velmi odlišné podoby než dnes, což je znamením naděje, že liturgie smíření může mít novou budoucnost a těšit se novým formám.

The Liturgy of Reconciliation as a Common Celebration of the Church Community

Keywords: Liturgy of Reconciliation; Penitence; Community Celebration; General Absolution; Individual Confession; Confession of Sin; Absolution Formula

Abstract: The article reflects on the possibilities of celebrating the liturgy of reconciliation of the entire Church community. The Roman *Ordo Paenitentiae* contains two forms of community celebration of the Liturgy of Reconciliation. It is a liturgically and theologically justified and appropriate form of sacramental reconciliation. Through the historical development and practice of individual local churches, I would like to evaluate the meaning and benefit of celebrating the community celebration of the Liturgy of Reconciliation. This question is still relevant, as evidenced by the celebration of this form of reconciliation during the COVID-19 pandemic. For many believers, the experience of individual confession is traumatic. This confession takes the form of an individual interview and not a renewed liturgy. It is important to realize how community celebration can lead to an understanding of the Church, which is a community seeking reconciliation and forgiveness.

Doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra liturgické teologie
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
pavel.kopecek@upol.cz